

Masuuliyada

Ujeedooyinka cutubka: marka uu cutubkan dhamaado ardayeey waa in aad:

- Fahamtaan in kaalintiina muwaadinimo ood kasoo baxdaan tahay masuuliyad
- Ogaadaataa in qof kasta oo muwaadin ah waajib ku tahay daryeelida khayraadka dabiiciga ah iyo raadadka taariikhiga.

6.1 Balan qaadka (Balanta)

Jaantuska 6.1 Arday Ka qalin jabisay Xirfada Caafimaadka oo Balan Qaadaya

- Dhalinyarada sawir ka muuqato ee xirfada caafimaadka baratay maxay samaynaayan?
- Dhalinyarada sawir ka muuqato ee xirfada caafimaadka baratay maxay samaynaayan?

“Halyeeygii wakhtigan casriga ah”

Kayd Mauxamed markii uu ka qalin jabiyay xirfada Injeernimada ka hor waxaa ku waanin jiray Aabaliis Muxamed in uu sidiisoo kale noqdo geesi. Kayd marwalba ficiladii iyo hadaladii Aabahii wuu uriyaaqi jiray. “Dalka waa sida hooyada oo kale weeye. Muwaadinka hooyadiis si xaq ah ugu adeega matirsado ma gdhow.” ayuu u sheegi ajirya Aabahiis wuxun ahaa halyeey xiligii dagalkii Taliyaaniga dalka kusu duulay. Kayd wuxuu u istaaganaa in uu raaco dhaqankii Aabahiis ee halyeey nimada.

Xili xilayada ka mid ah ayaa waxaa uu ku jiray Kayd kormeer u ju samaynayay wado cusub oo laga furayay. Wuxuu arkay in wadada ka hooseeyso heerka caadiga ah ee wadooyinka lagu yaqaan; wadadane aanay tayo lahayn. Wuxuu Kayd go’aan ku soo saaray in wadada markale lagu noqdo oo dib loo habeeyo. Laakiinse maamulahiis shirkada ayaa soo faragaliyay arinta. Wuxuu mareeyahu u soodiray Kayd baqshad ay ku Jiraan waraaqo ay ku qoranyahiin balan qaadyo in uu u ilbinhayo gaadhi casri ah jagane siinayo Kayd haddii uu go’aan kiisa ka noqdo.

Kayd oo ku gacansaydhay fariinta maareeyaha ayaa yidhi war aniga lacag kuma badalanyo dalkayga ee dadka iyo gaadiidka wadadaas ku

Masuuliyada

safri doono waa dad Itoobiyaan ah mana yeelayo in aan waxyeeloyo dadkay gaas

Layliska 1aad

Ka jawaab su'aalahaan soo socdo idinka oo ku salaynayo sheekada kor kucad :

1. Waa maxay ficilka qofkii isku dayay in uu Kayd hadiyad ku, aamusiiyo waxyeelane u gaysto horumarka?
2. Waa maxay halyeey? Arimo caynkee ah ayaa lagu tilmaamaa?
3. Saboobta Kayd loogu bixiyay "halyeeygii wakhtiga casriga ah" maxay ahayd?

Balantu

waa xaqiijinta aan qof u cadayno in aan arin ufulin doono in aga oon khiyaamin. In balan qaad la sameeyo waxay u baahantahay masuuliyad balaadhan iyo niyad wanaagsan. Haddii balan aad qaaday fulini waydo waxaa iman aamin daro. Sidaas daraadeed, ayay muhiim u tahay in laga taxadaro ka hor inta aan balanta la qaadin, sababtoo ah Soomaalidu waxay tidhaahdaa "balanta waa sheey qaali ah."

Layliska 2aad

Ka jawaaba su'aalaha soo socdo

1. Waa maxay balantu?
2. Waa maxay sumcada uu ku yeesho dadka dhexdooda qofka ka soo baxo balanta uu qaado?

6.2 Aragti wanaagsan iyo Aaminimo/ Daacadnimo

- Waa maxay Aaminimo?
- Side loo muujiyaa daacadnimo iyo Aaminimo?

Waa maxay Aaminimo?

Xoogsadihii Aaminka Ahaa

Nin ku noolaa shaqada xoogsiga ee nulala maalmeedkiisa ayaa mahaalin uu dhisahayay dayr/ Xayir ka helay boors yar ay waxaago cadaymaha iyo lacag ku Jiraan. Wuxuu ogaadan boorsada in uu leeyahayay ninka uu guriga dayrkiisa u dhisayay. Wuxuu ka danqaday sida ninkii boorsada lahaa hadda u walwal sanyahay una fikiraayo. Wuxuuna go'aan ka gaadhay inuu u celiyo hantida ninkii lahaa.

Dhinaca kale maadaama uu helay boorso ay ku Jirto lacag baddan wuxuu la tashaday saaxiibkiis. Wuxuu Saaxiibkiis kaas oo u sheegay faa'iidada ku jirto haddii uu isticmaalo hantida. Laakiinse ninkii guriga dhisayay ee ku noolaa dhacaan kiisa ayaa iska dhiiday talada saaxiibkiis kuna adkaystay go'aan kiisi hore. Wuxuu u celiyay boorsadii ninkii lahaa ee uu dayrka u dhisayay. Ninkii oo layaabay daacadnimada iyo aaminimada ninka guriga u dhisayay ayaa intuu ka reebay waraaqahii caday maha ahaa dhamaan siiyay lacagtii ninkii xoogsadaha ahaa. Wuxuu ba masuul uga dhigan un u dabagalo shirkadiisa dhismaha shaqadeeda.

Masuuliyada

Layliska 3^{aad}

Ka jawaab su'aalaha soo socda

1. Sheega faa'iidadu uu ka helay ninkii dayrka dhisayay markii uu u celayay boorsade ninkii lahaa.
2. Dhaqanka dayrka ninkii dhisayay maxaa laga baran karaa?
3. Aaminimadu waa dabecad lagu faano. Faah faahiya jimladan?

Aragtida wanaagsan, Aaminimada iyo daacadnimada: waxaa lagu cadeeyaa shaqada. Shaqudane, waxay leedahay dabecad bulsheed. Shaqo inta ay midho dhal noqonayso waxay u baahantahay aqoonta, xooga iyo wakhtiga dad baddan. Haddii qof walba qaybtiisa shaqada ku fuliyo daa cadnimo, aaminimo iyo dareen wanaagsan waxaa dhalan natiijo faa'iido leh. Tusaala ahaan, hadduu darawalku gaadhigiisa dhowrio xawliga uu ku socdo; diyaar u ahaado baadhitaanada waxay faa'iido tahay damaanada naftiisa iyo hantidaba. Qofka beeralayda ah waxaa saaran masuuliyad ah in uu beerta walkhtigeeda beero dabadeedna midhaha u soo bandhigo bulshada. Haddii qof walba hawsha uu hayo u fuliyo si daacadnimo iyo aaminimo ku dheehantahay waxay la mid tahay in uu ka soo baxay waa jibaadkiisa muwaadiimo

Layliska 4^{aad}

Idinka oo ku salaynayo fikradaha cashirka kor ku xusan ka jawaaba su'aalahan:

1. Waa maxay waxa loo leeyahay shaqadu dabecad bulsheed ayey leedahay?
2. Maxaa loogu baahday in masuuliyada looga soo baxi si ay ku dheehantahay daacadnimo iyo aa minimo?

6.3. Khayraadka dabiiciga ah iyo dhaqmada taariikhiga ah

Jaantuska 6.2 a Dayrka Taarikha ah Ee Harar

Jaantuska 6.2.b Tusaale Dhaqanka Soomalida

Khayraadka deegaanka Soomalida Itoobiya

Dhulka dawlad-deegaaneedka Soomalida wuxuu Alle ku manaystay khayraad aad u baladhan. Waxaana kamid ah wabiyo, dhul beereed, dhul

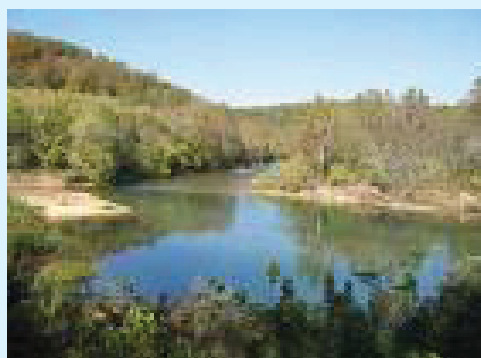
Masuuliyada

daaqsin, dooxooyin, macdano kala duwan sida shidaalka, Milixda, iyo kuwa kale. Haddii aynan si haboon uga faa'iiaysano khayraadkaasi dadkeenu Kama baxayaan saboolnimada. Sidaas daraadeed, waa masuuliyadeena in aan baraarujiro dadkeena in ay hurdada ka kacaan kana faa'iidaystaan khayraadkaas

Jaantuska 6.3 Tusaale Geela Deegaanka Soomalida

Waxaa kale oo deegaankeenu hodon ku yahay khayraadka xoolaha nool. Xooluhu waxay isugu jiraan Geel, Adhi, lo, iyo duur joogto baddan. Waxay dhamaantood ku nool yahiin daaqa sida Geedaha, cawska iwm. Waxaase jirta nabaadguur lagu hayo dhirta iyo geedaha. Haddii ay sii socoto xaalufinta dhirta ee kaymaha xoolaheenu iyo noolasha dadkeena waxay halis ugu jireen in ay ku saloobaan gargaar-sugayaal

Jaantuska 6.4 Khayraadka Dabiiciga ah

Layliska 5^{aad}

Idinka oo ku salaynayo sheekada kor ku xusan ka jawaaba su'aalahaan

1. Waa maxay khayraadka lafdhabarta u ah dhaqaalaha bulshada Soomaalida?
2. Ayeey masuuliyadiisa tahay daryeelida khayradka deegaan keena?

Masuuliyada inaga saaran in aynu khayraadka dabiiciga ah iyo hadhaaga raadadka tariikhiga ah ilaalino

Khyraadka dabiiciga ahi waa wax Eebe ku manaysto dhulkiisa dabiici ahaan. Inta baddane haddii ay dhamaadaan waxaa laga yaabaa in aanay dib u soo laaban. Qof walba oo muwaadin ah khayradka dabiicega ah iyo raadadka taariikhiga ah waxyaabaha ka soo hadhay waxaa ka saaran masuuliyad daryeelkooda. Waxaa loo baahanyahay in qof walba yidhaahdo hantidan "ayaa anaa leh dabadadeed ilaaliyo.

Masuuliyada

Qof walba hooygiisa iyo goobaha uu ka shaqeeyo qalabyada iyo agabyada kala duwan eeyeela inta uu xanaaneeyo meel ku asturo masuuliyad ayaa ka saaran. Tusaale ahaan, Ardayda waxaa saaran masuuliyad in ay daryeelaan alaabada guryahooda ee ay wax ku cunaan, ku seexdaan ama ku cabaan. Sidoo kale waa in aynu ka ilaaliyaan qalabka dugsigu dayacida iyo burburinta maadaama ay jiraan jill inga danbeeyo oo wax ku barandoono.

Waxaa laga doonayaa in ay deegan kooda khayraadka dabiiciga ah iyo raadadka taariikhiga ah, daryeelaan, hor umariyaan kana dhawraan waxyeelada. Ilaalinta iyo daryeelida khayradkaiyo raadadka haadhaga taariikhihii hore ama goobaha taariikhiga ah waxay horseedi kartaa in ayba abuuran shaqo baddan oo laga faa'iidaysto. Marka carada, kaymaha, macdanta, duur joogtada, biyaha iyo xoolaha laga ilaaliyo waxyeelada si haboone looga faa'iidaysto dhinaca horumarka waxay gacan ka gaysan karaan hoos u dhigida saboolnimada

bequeathed to us. If and only if we act in such manner, we can say that we are responsible citizens.

Layliska 6^{aad}

Ka jawaaba su'aalahaan soosocda :

1. Ayeey faa'iido u tahay in la daryedo oo la ilaaliyo khayraadka dabiiciga ah iyo hadhaaga raadadka taariikhiga ah?
2. Sideey khayrad dabiiciga ah gacan uga gaystaa tiritida saboolnimada, gaajada iyo shaqa la'aanta?

6.4 EJ-AY-FI/Aydhis S

- Maxa ka mid ah wadooyinka layskugu gudbiyo EJ-AY-FI Aydhis?
- Waa maxay talaabada la qaado si faafida Aydhiska loo yareeyo?

"Aydhis"

Dulisanaa cudurku
Dadkuu baa bashaa yoo
Da'yartuu ku badan yahay
Dulin aan la arkeeno
Diicifaya Jidhkeenoo
Dadkuu baa ba'shaayoo
Da da dhexe ka doontaa
Dareenka jidhkee iyo
Damaceenuu wiiqaa
Duli weeye cudur

Layliska 7aad

Intaad tixda yar ee kur kor ku xusan kusalansaan ka jawaaba su'aalahaan

1. Maxaad ka fahmeeyaan tixda?

2. Aydhisku ayuu ku badanyahay baad u malaynaysaan?

EJ-AY-FI/Aydhis: waa cudur cadow ah oo ku socdo xowli aad u dheer baabi iyane dadka. Ilaa iyo hadda wax dawo ah loo ma helin cudurka Aydhiska. Cudurku wuxuu dilaacay 1981 dii; wuxuuna si xawli ah ugu faafayaa dunida.

Masuuliyada

Qaar kamid ah wadooyinka layskugu gudbiyo cudur ka waxaa ka mid ah:

- Marka dhiig qaaday fayraska uu u gudbo dhiiga qof caafimaad qaba;
- Marka qalab uu isticmaalay qof buukaan Aydhis ah sida Cidiyajar, Cadday, Sakiin, Cirbad iwm uu ka daba isticmaalo qof caafimaad qabo,
- Marka hooyo uu gaadhay cudurka nuujiso ilmo

Waxyaabaha aan cudurka layskugu gudbinin waxaa ka mid ah:

- Salaanta gacmaha;
- Wadaagida suuliga
- Fasal qudha wax ku wada barashada iyo kuwa kale.

Waxyaabaha halista ka dhigahaya cudurka Aydhiska waxaa ka mid ah in ay daciifto qaybta dhiigcad ee jidhka islamarkaane qofku u nugulaado nooc kasta oo xanuun ah. Mida kale cudurku waa mid mar kaliyeeta ay qaadi karaan dad aad utiraban una dhiman karaan. Waxaa kale oo halis ku yahay dhaqaalaha qoyska, bulshada iyo dalka.

Cudur Kan wuxuu badiyaa haleelaa qaybaha bulshada ee dabaqada wax soo saarka (da'da dhexe). Sidaas daraadeed, waxaa dhaawac soo gaadhi dhaqaalaha dalka maadaama ay ku

waasi yahiin xoogi wax soo saarka ee bulshada. Marka waaliduntu u dhintaan ama ku dhaco cudurka waxaa caruurta ku iman xaalad aan haboonayn.

Dhamaanteenba ardayey waa in aan qaadano sida cudurka layskaga ilaaliyo kana taxadaro isticmaalka qalabada kor aan ku soo sheegnay. Mida kale waa masuuliyad saaran muwaadiniinta in la daryeelo dadka la Jiifo cudurka loona muujiyo dareen wanaagsan

Layliska 8^{aad}

Ka jawaaba su'aalahaan soo socdo:

1. Qora wadooyinka layskugu gudbiyo Aydhiska.
2. Sideedey noqon kartaa xaalada qoys ku waxyeeloobay Aydhis? Caruurta qoysaskuna?

Masuuliyada

Gebogabada cutubka

Si loo soo saaro muwaadiniin xabaarsan dareen masuuliyadeed waxa aas aas u ah qoyska. Dhalinyarada qoysas wanaagsan oo leh anshax suuban ka soo baxo waxay noqon hayaan kuwo ka soo bixi karo masuuliyadooda.

Masuuliyada waxay ka bilaabantaa noolasha iyo dhaqoonka qoyska. Iimahuna si uu u dhaqan galiyo waanada iyo xeerarka waalidku wuxuu ku muujini in uu kasoo bixi doono masuuliyadiisa balan qaad. Wakhtiga lagu jiro waxbarashda iyo noolasha dugsigane, amarada lagugu siiyo dugsigane aad ugu soo baxdid si daacadnimo iyo aaminimo waa qayb kale oo ka mid ah wadooyinka masuuliyada lagasoo baxo.

Ilaalinta iyo daryeelida khayraadka dabiiciga ah iyo dhaqamada raadadka taariikhiga ah ee qoyskiins, bulshadaada, iyo dalkaada waa masuuliyad lagaa sugayo. In aad naftaada ka ilaalisid cudurka EJ-aad naqtaada ka EJ-AY—FI/Aydhiska islamaar kaane dadaalada loogu jiro xakmaynta faafida cudurka ka qaybqaadatid waa masuuliyad balaadhan ood ka soo baxday.

Erayada ugu muhiim san ee cutubka

Qalin jabin:	Qaadashada shahaada (cadayn) ka dib marka aad heer wax barashada ka mid ah dhamaysid
Halyeey:	Muwaadin nooc kasta oo xirfadu uu ku shaqeeyo ka soo hoya natiijo wax ku ool ah
Balan:	Axdi ama erayo hadal ah oo laysku aamino
Anshax:	Fikrad tusmaynayso in dhaqanka qofu wanaagsan yahay in uusan wanaagsanayn
EJ-AY-FI:	Erayo la soo gaabiyay oo ah luuqada Ingiriisiga una taagan fayraska dhaliya cudurka Aydhiska.

Masuuliyada

Su'aalaha Gebogabada ee Cutubka 6aad

Su'aalahan soo socdo intaad ku qortaan buugaagtiina ka shaqeeya .

I. Jimlahadan soo socdo haddii ay saxyahiin ku qora "Run" hadii ay Khalad yahiina " Been."

1. Balantu waa ficil aad qorshaysatay in aad ka soo baxdid iyo arin aad u qaadan qof ama bulsho in aad ufulin doontaa.
2. Haddii qof uu dhowro saacadaha shaqada oo kali ah waxaa loo tirin in uu ka soo baxay masuuliyadiisa.
3. Goobaha lagu daryeelo duurjoogta, shimbiraha iyo dhirta kala cayn caynka ah ayaa loogu yeedha beer ama carwo.
4. Faafida Aydhiska waxay saamayn ku yeelanaysaan saboolnimada iyo dib u dhaca.

II. Kuwa hoosyaal xarafka "B" uga soo dooro kuwa xarafka "T"

A

1. Masuuliyada
2. Qoys
3. Gara nuug
4. Khayraadka dabiiciga ah
5. Dal xiis Dal xiis
6. EJ-AY-FI
7. Raadaadka taariikhiga ah

B

- B. Kahyaad ka turjumayo taariikh la soo maray
- T. Hawsha ood ku fuliso rabitaan kaada ama amar
- J. Goob dakhli laga helo iyada oo la booqanayo goobaha taariikhiga ah iyo khayraadka
- X. Wax khatar ku ah horumar k dalka iyo dadka
- Kh. Hanti lagu soo dhisi
- D. qayb ka mid ah bulshada oo ah caruur iyo waalid isku tagay
- R. kayraadka kali ah ee dal.

III. Goobaha banaan ku buuxi erayada ama weedhaha ku haboon

1. Qayb walba oo ka mid noocyada shaqada hadii karti iyo si natiijo leh loo ga soo baxo _____ ayaa loo yaqaan.
2. Dahabka, Birta, Duur joogata _____ marka ay yahiin, dhismayaasha dawladihii hore, sawirada farshaxanada gidaarada lagu xardhay, masaajidadii hore _____ weeyaan
3. Mid ka mid ah waxyaabaha xagal daacin karo horumarka dalka Kan u halisan _____ weeyaan.

Masuuliyada

IV.Su'aalahan soo socdo ka dooro jawaabta saxda ah

1. Masuuliyada oo looga soo baxo dacaadnimo, aaminimo waxaa wayeen
 - B. In lanoqdo dul qaate
 - T. In aanan lagu dhiiran in lagu shaqeeyo amar amaba rabitaan kaada
 - J. In aad u halgantid natiijo dhalin aadne kasoo bixin waajibaadka muwadininimo.
 - X. Muujin is fahan
2. Hirgalinta waanada waalidka iyo awaamirtooda waa
 - B. Guriga dhexdiisa oo shaqada ku qabaato
 - T. Anshaxa wanaagsan ood gudbiso
 - J. Wakhti ku filan akhriska ood u weydid
 - X. Ilaalinta balanta
3. Haddii qof walba ka soo bixi waayo masuuliyada
 - B. Dhibaato kuma keenayso noolasho bulshada.
 - T. Balanta ayaa la dhowri
 - J. Samayn ayay ugaysani horumarka dalka iyo deegaanka ba
 - X. Noolasha nabadgalyada ku dhisan weey sii xoogaysani
4. Kee ayaan cadaynayn ilbaxnimada iyo heerka horumarka ee shacabka
 - B. khayradyada dabiiciga ah
 - T. Buugaagta taariikhiga ah
 - J. Raadadka tariikhiga ah
 - X. Makhraatiga dadka
5. Faafida cudurka EJ-AY-FI/Aydhiska waxaa lagaga hortagi karaa.
 - B. In laga leexdo wadooyinka layskaga ilaliyo
 - T. In laga dheeraado bukaanka
 - J. In la ogaado sida lays kugu gudbiyo kadibna la taxadaro

V.Su'aalahan Soo socdo jawaab kooban ka bixi

1. Sideey balan qaadka oo la fuliyaa u noqon kartaa ka soo bixid masuuliyadeed?
2. Masuuliyada daryeelida khayraadka dabiiciga ah iyo daryeelkiisa ayey saarantahay?
3. Faahfaahi waxyeelada uu EJ-AY-FI ga u gaysankaro caruurta marka uu haleelo walidiinta.